

Ітак, іудеї появились в Аравії ще в епоху Езри і будівництва Другого Храму (V в. до н. е.). Відомо, що серед арабських іудеїв були ті, хто всьма почитав Езру (Ездру, 'Узайра), але були і ті, хто проклинав його. Що стосується іудеїв Ефіопії, це – фалаша, агаузичний (кушитський) народ. Вони проживали в високогірній області Самени і займалися землеробством. Незважаючи на окремі спроби ефіопських царів підкорити фалашу, остаточно їм це не вдалося ніколи. Нині більшість фалашів живе в Ізраїлі.

Возможно, фалаша являються потомками іудейських військових поселенців із Верхнього Єгипта, змішаних з негроїдним населенням Куша. В середині II в. до н. е. при підтримці царя Птолемея VI Філометра (180–145 гг. до н. е.) в Леонтопольському номі на місці давнього зруйнованого храму богини Бубастис був побудований духовний центр іудеїв Верхнього Єгипта – храм, подібний Єрусалимському. В цьому храмі жреці-коєни і левіти здійснювали жертвоприношення, відповідно до установлень Тори. Леонтопольське святилище римляни закрили в 73 г. н. е. в відповідь на повстання, підняте сикаріями, бегавшими в Александрию після падіння Масади. Судячи з усього, релігійні традиції фалашів походять з традицій леонтопольських іудеїв.

Релігія фалашів звичайно визначається як доталмудическа синкретизована форма іудаїзму. Во багатьох відношеннях вона близька до ефіопському християнству. Фалаша не знають ні давньоєврейської мови, ні Талмуду; їх головна священна книга – Ветхий Завет (Танах) на мові ге'ез, як і у ефіопських християн. Єсть у фалашів і інші книги на давньоєфіопській мові ге'ез – в основному коптсько-єфіопські апокрифи, в тому числі перероблені в іудаїстичному дусі гностичні твори.

Возможно, наявність іудейського населення в Йемені і Ефіопії сприяло успіху християнської проповіді в Аравії і на Ефіопському нагір'ї. Іудеї принесли ідею монотеїзму в країни Червоного моря басейну ще в I тис. до н. е. В середині IV в., завдяки активній функціонуванню торговельного шляху з римського Єгипта в Індію через Червоне море, в Аксум проникло християнство. Стараннями єпископа Фрументія, мавшого велике впливання на ефіопських царів, во стало пануючою релігією в Ефіопії.

Співвідношення чисельності старообрядців попівського та безпопівського напрямків на Харківщині в 1825–1843 рр. (за матеріалами Канцелярії харківського губернатора)

Павло Єремєєв

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

E-mail: eremeev-pavel-v@mail.ru

Дослідження чисельності різних напрямків старообрядництва є важливою передумовою з'ясування багатьох інших аспектів історії «старої віри». При цьому, матеріали державної статистики щодо конфесійного життя

старообрядців на Харківщині протягом 1825–1843 рр. до сих пір не стали предметом спеціального комплексного дослідження.

Як відомо, вже з кінця XVII ст. старообрядці розділилися на два основні напрями – попівців та безпопівців. У матеріалах державного обліку 1825–1843 рр. перші позначалися як «старообрядці, що приймають священство», а другі – як «розкольників, що не приймають священство, але поклоняються іконам». Вибір нижньою хронологічною межею дослідження 1825 р. пояснюється тим, що саме з цього часу статистичні відомості про старообрядців стали збиратися регулярно. Верхня хронологічна межа – 1843 р., – пояснюється тим, що з наступного року відомості про старообрядців стали збиратися за новою формою, що суттєво вплинуло на характер державного обліку старообрядців.

Автором була здійснена перевірка достовірності інформації державної статистики щодо конфесійної приналежності зареєстрованих старообрядців у досліджуваній період. Шляхом співставлення офіційних даних різних рівнів (повітового та губернського) за декілька років, із залученням інших джерел (матеріалів кримінальних справ, офіційного листування, «Історико-статистичного опису Харківської єпархії»), було встановлено, що інформація про віросповідання зареєстрованих старообрядців у губернських відомостях у 18% випадків була перекрученою. Враховуючи це, в даному дослідженні матеріали державної статистики використовувалися автором лише після ретельної перевірки та, в разі необхідності, виправлення помилок. Хоча слід зазначити, що подібним чином можна виправити лише технічні помилки у фіксації віросповідання тих старообрядців, котрі були зареєстровані, в той час як в Російській імперії існувала величезна група незареєстрованих старообрядців.

За даними державного обліку, протягом досліджуваного періоду на Харківщині, як і в попередні роки, продовжувала чисельно переважати безпопівщина (70–80% від загальної чисельності старообрядців регіону). Попівці домінували лише в Старобільському повіті (позначилася близькість до донських козаків, які масово сповідували попівщину та насильницьке переселення сюди частини старообрядців після другого розгрому Ветки у XVIII ст.) та у Харкові (хоча більша частина тих, хто реєструвався у «розкольників відомостях» Харкова насправді належали до Єдиновірницької Церкви). Помітною була також присутність попівців у Куп'янському повіті, де вони мешкали поруч із безпопівцями.

Якщо подивитися на динаміку змін офіційних даних про чисельність попівців та безпопівців на Харківщині, можна помітити, що як для попівців, так і для безпопівців була характерною відносна стрибкуватість чисельності, постійні та досить безсистемні підйоми та спади офіційних даних про їхню кількість. Ряд дослідників старообрядництва (М. В. Варадінов, С. В. Таранець) доводять, що найчастіше подібний характер динаміки офіційних даних про чисельність старообрядців був викликаний недосконалістю їх державного обліку. Автором було встановлено, що середній показник коливань чисельності безпопівців на Харківщині становив 16%, а попівців – 15,25%. Отже, незважаючи на більший релігійний радикалізм безпопівців, на Харківщині точність обліку попівців та безпопівців була практично однаковою.

Якщо порівняти зміну співвідношення попівців та безпопівців на Харківщині протягом 1825–1843 рр., можна помітити лише незначне збільшення частки попівців. Таким чином, більш жорстка державна політика щодо безпопівців не призвела до суттєвого зменшення їхньої частки у загальній кількості старовірів Харківщини протягом досліджуваного періоду.